

І. ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ

УДК 359.09

Смирнов Ігор Георгійович,
доктор географічних наук, професор

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: smyrnov_ig@ukr.net

Бурніс Владислава Сергіївна

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ РЕСУРСНОЇ БАЗИ ВІЙСЬКОВОГО ТУРИЗМУ США (XX-XXI ст.)

Мета. Виконати географічний аналіз ресурсної бази військового туризму США (XX-XXI ст.), тобто відобразити концентрацію відповідних пам'яток за штатами США.

Методика дослідження полягає, по-перше, у наданні короткої характеристики пам'яток військового туризму США на прикладі військових подій XX-XXI ст. (I та II Світових, Корейської та В'єтнамської війн), по-друге, у виконанні географічного аналізу розподілу цих пам'яток за штатами США.

Результати. Виконана коротка характеристика пам'яток військового туризму США на прикладі військових подій XX-XXI ст. (I та II Світових, Корейської та В'єтнамської війн) та складена таблиця (за зразком міжрайонного балансу) розподілу відповідних пам'яток за штатами США.

Наукова новизна. Вперше в українській туристичній літературі надано характеристику ресурсної бази військового туризму США на прикладі військових подій XX-XXI ст. та здійснено її регіональний (географічний) аналіз.

Практична значимість полягає в ознайомленні з головними військовими подіями історії США у XX-XXI ст. та напрямками їх використання в туристичній практиці, а також з регіональними особливостями ресурсної бази військового туризму США XX-XXI ст., що допоможе у визначенні оптимальних туристичних маршрутів для українських туристів.

Ключові слова: військовий туризм, ресурсна база, США, I та II Світові, Корейська та В'єтнамська війни.

УДК 359.09

Смирнов Игорь Георгиевич,
доктор географических наук, профессор

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина
e-mail: smyrnov_ig@ukr.net

Бурнис Владислава Сергеевна

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина

ГЕОГРАФИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ РЕСУРСНОЙ БАЗЫ ВОЕННОГО ТУРИЗМУ США (XX-XXI ВВ.)

Цель. Выполнить географический анализ ресурсной базы военного туризма США (XX-XXI вв.), то есть отразить территориальную концентрацию соответствующих памятных объектов по штатам США.

Методика исследования заключается, во-первых, в предоставлении краткой характеристики памятных объектов военного туризма США на примере военных

событий XX-XXI вв .. (I и II Мировых, Корейской и Вьетнамской войн), во-вторых, в выполнении географического анализа распределения этих памятных объектов по штатам США.

Результаты. Выполнена краткая характеристика памятных объектов военного туризма США на примере военных событий XX-XXI вв .. (I и II Мировых, Корейской и Вьетнамской войн) и составлена таблица (по образцу межрайонного баланса) распределения соответствующих памятных объектов по штатам США.

Научная новизна. Впервые в украинской туристической литературе охарактеризована ресурсная база военного туризма США на примере военных событий XX-XXI вв. и выполнен ее региональный (географический) анализ.

Практическая значимость заключается в ознакомлении с главными военными событиями истории США в XX-XXI вв. и с направлениями их использования в туристической практике, а также с региональными особенностями ресурсной базы военного туризма США XX-XXI вв., что может помочь в определении оптимальных туристических маршрутов для украинских туристов.

Ключевые слова: военный туризм, ресурсная база, США, I и II Мировые, Корейская и Вьетнамская войны.

UDC 359.09

Smyrnov Igor Georgiyovych,
Doctor of Geography Sciences, Professor

Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail:
smyrnov_ig@ukr.net

Burnis Vladyslava Serhiyivna

Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine

GEOGRAPHICAL ANALYSIS OF US MILITARY TOURISM RESOURCE BASIS (XX-XXI CENTURIES)

Goal. To perform geographic analysis of US military resource base (XX-XXI centuries), that is, to reflect the geographical concentration of relevant monuments in the United States.

The research methodology is, firstly, to provide a brief description of the US military tourism monuments on example of 20th-21st centuries military events (1st and 2nd World, Korean and Vietnamese wars), and secondly, in the geographical analysis of distribution of these attractions along the USA states.

Results. A brief description of the US military tourism monuments is fulfilled on example of military events of the 20th-21st centuries (1st and 2nd World, Korean and Vietnamese wars) and the table is drawn (based on the model of inter-district balance) of relevant monuments distribution along the USA states.

Scientific novelty. For the first time in the Ukrainian tourist literature the characteristic of the resource base of military tourism of the USA is given on the example of military events of the XX-XXI centuries. and its regional (geographical) analysis has been carried out.

Practical significance is to give acquaintance of the US history main military events in the XX-XXI centuries and describe directions of their use in tourist practice, as well as regional features of the resource base of military tourism of the United States in the XX-XXI centuries, that can help in determination of optimal tourist routes for Ukrainian tourists.

Key words: military tourism, resource base, USA, I and II World, Korean and Vietnamese Wars.

Постановка наукової проблеми. Військовий туризм - туризм на місцях боїв і історичних битв, що притягує усіх зацікавлених, а також

ветеранів і родин загиблих воїнів, це відвідання існуючих та історичних військових об'єктів і полігонів, бойових морських кораблів, підводних човнів, катання на військовій техніці, стрільба зі зброї на полігонах і в тирах, участь у військових навчаннях та маневрах тощо. Військовий туризм, як вид активного відпочинку, набув найбільшої популярності у тих країнах, де збройні сили мають сучасну розвинуту технічну базу і тривалу історію. Так, США характеризуються досконалою сучасною військово-технічною базою, і хоча їхня військова історія не така вже й давня, але вона викликає велику цікавість як у вітчизняних, так і у закордонних туристів. Американці дуже поважно відносяться до усіх важливих подій з історії своєї країни. Вагоме місце у цьому списку займають Війна за Незалежність та Громадянська війна США, I та II Світові війни, Корейська та В'єтнамська компанії та інші військові події.

Літературні джерела та публікації. Тема статті в географічному аспекті знайшла недостатнє відображення в географічній та туристичній літературі. Сучасні різновиди туризму, у т.ч. військовий, розкрито у навчальному посібнику М.Кляпа, Ф.Шандора [1]. Стаття продовжує дослідження регіональних аспектів ресурсної бази військового туризму США, зокрема, розпочатих у попередніх публікаціях автора [2;3;4].

Метою статті є розкриття регіональних особливостей ресурсної бази військового туризму США на прикладі пам'яток ХХ-ХХІ ст., а саме I та II Світових, Корейської та В'єтнамської війн.

Виклад основного матеріалу. Війна за Незалежність означала початок існування США, як незалежної держави, і сьогодні військово-історичні об'єкти, пов'язані з цим періодом, викликають цікавість не лише у американців, особливо молоді, але й у іноземних туристів. Серед таких об'єктів слід відзначити: Монумент Вашингтона, маєток «Маунт-Вернон», Музей битви «Йорктаун», Національні військово-історичні (мілітарі) парки «Саратога» та «Гілфорд Кортхаус» тощо. Серед військово-історичних туристичних об'єктів США, пов'язаних з періодом Громадянської війни, можна виокремити: Меморіал Лінкольна, Національний музей Громадянської війни США, Національний монумент «Форт Самтер», Національні мілітарі-парки «Геттісберг», «Шайло» та «Віксберг», музеї битв під Антітами та Петерсберзі.

Хоча на території США майже не проводилося бойових дій під час I та II Світових війн, але країна створила деякі туристичні пам'ятки на честь цих подій, серед яких: Національні музеї I та II Світових війн, Меморіал II Світової війни, авіаційні музеї, що представляють літаки періоду II Світової війни тощо. Протягом останнього століття на території США не проводилося жодних бойових дій, проте сама країна брала деяку участь у війнах на світовій арені Новітньої доби. Насамперед, це такі війни як В'єтнамська та Корейська. В країні є військово-історичні туристичні пам'ятки, присвячені цим подіям, а саме: Меморіал ветеранів Корейської та В'єтнамської війн. Отже, США має потужну ресурсну базу для розвитку

військово-історичного туризму, незважаючи на те, що їхня історія, як незалежної країни, налічує дещо більше, ніж 200 років.

Україна, як молода незалежна держава, але одночасно країна з давньою історією, також може гордитися своєю військовою історією – так, як і США, а може навіть більше. У нашій країні є потужний та різноманітний потенціал для розвитку військово-історичного туризму, адже на її території відбувалося багато військових подій, важливих для історії Європи, всього світу, і насамперед для самої України. Єдине, чого в нас бракує для потужного розвитку військового туризму - ефективної туристичної політики та відповідної підтримки держави. При цьому відзначимо, що у США існує децентралізована туристична система, тобто кожен штат регулює туристичну діяльність самостійно, але при цьому туризм знаходиться в центрі уваги в кожному штаті. Це відноситься і до військового туризму, ресурсна база для розвитку якого постійно вдосконалюється, розширюється, відновлюється і притягує з кожним роком все більше американських та іноземних туристів, зокрема молоді. І хоча у США військова історія коротка, проте вони активно використовують її для розвитку туризму та військово-патріотичного виховання своєї молоді. Тому військовий туризм у США має велике значення, а військові об'єкти заохочують до відвідування не лише внутрішніх туристів, а й іноземних шляхом різноманітної туристичної пропозиції, пілґ, безкоштовного відвідування, потужної рекламної-інформаційної діяльності тощо. Отже, Україні є чого повчитися у США у сфері розвитку військового туризму, його пропаганди та збереженні ресурсної бази. Співпраця наших країн у військовій сфері згідно Євроатлантичного вектору розвитку України, як незалежної європейської держави, повинна бути доповнена відповідною співпрацею та використанням американського досвіду і у розвитку військового туризму.

Дана стаття продовжує характеристику ресурсної бази для розвитку військового туризму у США. У попередній статті з цієї тематики було розглянуто основні ресурсні об'єкти військового туризму США, що відносяться до періоду ХУІІІ-ХІХ ст., коли військова історія США характеризувалася такими головними подіями, як Війна за незалежність (1775-1783 рр.) та Громадянська війна (1861-1865 рр.) [2]. У даній статті розглядається ресурсна база військового туризму США ХХ-ХХІ ст. Основні військові події цього періоду історії США – це участь у І та ІІ Світових війнах.

І СВІТОВА ВІЙНА — це глобальний геополітичний конфлікт, який набув військового виразу та розвивався головним чином у Європі від 28 липня 1914 р. до 11 листопада 1918 р. Під час цієї війни загинуло понад дев'ять мільйонів вояків та цивільних мешканців. Конфлікт мав істотний вплив на історію ХХ ст. Сили блоку Антанти на чолі з Французькою республікою, Російською імперією (яка визнала свою поразку перед закінченням війни), Великою Британією і США (з 1917 р.) перемогли держави Четверного союзу (також відомі, як Центральні держави) у складі

Австро-Угорської та Німецької імперій, Болгарського царства й Османської імперії. Королівство Італія приєдналася до блоку Антанти у 1915 р. Війна спричинила розпад чотирьох імперій: Австро-Угорської, Німецької, Османської і Російської. Німеччина втратила свої колоніальні території та стала республікою, так як і новостворена Турецька республіка. Також з'явилися такі незалежні країни, як Фінляндія, Польща, Чехословаччина, Естонія, Латвія, Литва та Королівство Сербів, Хорватів і Словенців. На політичній мапі світу в результаті I Світової війни відбулися й інші зміни. США, будучи позаблоковою державою, спочатку визнали свій нейтралітет у I Світовій війні, проте, в силу низки внутрішніх та зовнішніх чинників, 6 квітня 1917 р. США офіційно оголосили про участь у війні на боці держав Антанти. США брали найбільш активну участь у бойових діях на Західному фронті з жовтня 1917 р. до закінчення війни. Незважаючи на початкову політику нейтралітету, США були одним з головних постачальників зброї, амуніції та іншого військового спорядження, а також продовольства та різного пального до Великої Британії та інших держав Антанти. З офіційним оголошенням стану війни Центральним державам, Сполучені Штати мобілізували та скерували до Європи більш, ніж 4 млн військовослужбовців, а втратили - близько 110 тис. осіб. Оскільки, на території США в період I Світової війни не здійснювалося бойових дій, то і військово-туристичних пам'яток, пов'язаних з цією подією в країні відносно небагато. Серед них слід відзначити (табл.1):

1. Національний музей і меморіал I Світової війни (National World War I Museum and Memorial), м. Канзас (штат Міссурі). Незабаром після I Світової війни керівництво міста Канзас утворило Асоціацію «Меморіал Свободи» (The Liberty Memorial Association), з метою створення пам'ятника чоловікам і жінкам, які брали участь у війні. У 1919 р. мешканці міста зібрали понад \$2,5 млн за десять днів. Завдяки цим коштам було споруджено відповідний меморіал. Національний музей I Світової війни був відкритий значно пізніше - у 2006 р., з тих пір його відвідали близько 3 млн осіб, серед яких був і экс-президент США Б. Обама. Сьогодні музей працює як некомерційна організація, присвячена вшануванню тих, хто брав участь у Великій війні. Цей об'єкт військового туризму заохочує різноманітну туристичну аудиторію своїми освітніми програмами та виставками, цікавими історичними артефактами (які збираються та зберігаються за найвищими фаховими музейними стандартами) та реконструкціями подій I Світової війни. Головна галерея музею пропонує туристам постійну експозицію «Світова війна 1914-1918 рр.». Перед входом до Головної галереї музею споруджено скляний міст над маковим полем, на якому висаджено 9 тисяч маків, при цьому кожна квітка символізує тисячу загиблих, а всі разом - 9 млн жертв I Світової війни. Також музей пропонує різноманітні «онлайн-виставки», а коли виставка уже закінчилася, її переміщують на веб-сайт, тим самим зберігаючи інформацію після закінчення виставки [5].

Табл. 1.
Географія ресурсної бази військового туризму США (XX-XXI ст.)¹

№	Штат	Місто	Пам'ятка (назва)	
			українською	англійською
<i>I Світова війна (англ. I World War)</i>				
1.	Міссурі	Канзас	1.1. Національний музей і меморіал I Світової війни	II National World War I Museum and Memorial
2.	Іллінойс	Вітон	2.1. Музей Першої дивізії	First Division Museum
3.	Вірґінія	Арлінгтон	3.1. Могила Невідомого солдата, загиблого у I Світовій війні	Tomb of the Unknown Soldier of the World War I
<i>II Світова війна (англ. II World War)</i>				
4.	Федеральний округ Колумбія	Вашингтон	4.1. Меморіал II Світової війни	The World War II Memorial
5.	Луїзіана	Новий Орлеан	5.1. Національний музей II Світової війни	The National World War II Museum
6.	Нью-Джерсі	Кейп-Мей	6.1. Музей авіації «Вайлдвуд»	The Naval Air Station Wildwood Aviation Museum
7.	Вашингтон	Сіетл	7.1. Льотний музей	The Museum of Flight
8.	Каліфорнія	Індепенденс	8.1. Історичний парк «Манзанар»	Manzanar Historic Site
9.	Массачусетс	Фоллз Рівер	9.1. Музей «Бухта броненосців»	The Battleship Core Museum
10.	Коннектикут	Гротон	10.1. Військово-морська база підводних човнів Нью-«Лондон»	The Naval Submarine Base «New London»
<i>Корейська та В'єтнамська війни (англ. Korean and Vietnam Wars)</i>				
11.	Федеральний округ Колумбія	Вашингтон	11.1. Меморіал ветеранів Корейської війни	The Korean War Veterans Memorial
			11.2. Меморіал ветеранів В'єтнаму	The Vietnam Veterans Memorial
<i>Інші об'єкти (англ. Other objects)</i>				
12.	Вірґінія	Арлінгтон	12.1. Арлінгтонський національний цвинтар	The Arlington National Cemetery
			12.2. Будівля Міністерства оборони США «Пентагон»	The Pentagon

¹Авторська розробка за [3]

2. Музей Першої дивізії (*First Division Museum*), м. Вітон (штат Іллінойс). Ще з часів Громадянської війни Збройні сили США існували на тимчасових і добровільних засадах, але I Світова війна довела необхідність у регулярній, постійно діючій армії. Перша стрілецька дивізія у Збройних

силах США була створена спеціально для бойових дій у Європі, тому вона пишеться з великої літери. Протягом тривалого часу її чисельність коливалася у межах від 10 000 до 28 000 солдатів. На сьогоднішній день, вона є найстарішим підрозділом Збройних сил США, який продовжує своє існування, починаючи з 9 червня 1917 р. та має свій музей. Головний зал «Музею Першої дивізії» знайомить відвідувачів з її історією, починаючи з періоду Громадянської війни до участі у бойових діях I Світової війни [6].

II СВІТОВА ВІЙНА - наймасштабніша світова війна в історії людства. Почалася 1 вересня 1939 р. і тривала до 2 вересня 1945 р. Ця війна значно вплинула на долю людства. В ній брала участь 61 країна (80% населення Землі). Військові дії відбувалися на територіях 40 країн, переважно Європи, було мобілізовано 110 млн осіб в усьому світі. Загальні людські втрати досягли 50-55 млн, з них загинуло на фронтах 27 млн осіб. Офіційно США вступили в II Світову війну 7 грудня 1941 р. після нападу Японії на американські військові бази в Перл-Харборі (Гавайські острови), Філіппінах, островах Гуам, Уейк і Мідуей. Діяли американські війська на території Франції (головним чином, у Нормандії), Італії, Тунісу, Алжиру, Марокко, Німеччини, Нідерландів, Бельгії і Люксембургу, а також у Тихому океані і Південно-Східній Азії. США втратили в II Світовій війні 418 тис. вояків. Найбільші втрати Збройних сил США були під час Арденнської операції — 19 тис. осіб. Після неї за кількістю втрат йдуть Битва за Окінаву, Нормандська операція (Overlord), Битва при Монте-Кассіно і Битва за острів Іводзіму в Тихому океані. Без вісті зниклими під час II Світової війни все ще вважаються 74 000 американських вояків. З участю США у II Світовій війні пов'язані такі військово-історичні туристичні об'єкти (табл.1):

1. Меморіал II Світової війни (*The World War II Memorial*), м. Вашингтон (округ Колумбія). Цей меморіал, відкритий у 2004 р., вшановує мільйони військових, які служили у Збройних силах США під час цієї війни та більш ніж 400 тисяч загиблих, а також усіх, хто підтримував військові зусилля вдома. 56 гранітних колон символізують безпрецедентну єдність американської нації під час II Світової війни. Вони уособлюють штати і території США того періоду (з Федеральним округом Колумбія). Кожна колона прикрашена написом із назвою штату або території, а також двома бронзовими вінками – з колосків пшениці та гілок дуба. Колони розташовані в порядку вступу штатів до складу США. Їх з'єднують бронзові мотузки, як символ об'єднання нації. Основні архітектурні об'єкти Меморіалу - Меморіальна площа та Райдужний басейн. Створення Меморіалу здійснювалося переважно за рахунок приватних пожертвувань. Сума внесків становила понад \$ 197 млн, у т.ч. \$ 16 млн від федерального уряду. Меморіал – це пам'ятник бойовому духу, жертвності і відданості американського народу спільній обороні нації у II Світовій війні, а також захисту миру і свободи у світі від тиранії [7].

2. Національний музей II Світової війни (*The National World War II Museum*), м. Новий Орлеан (штат Луїзіана). Експонати цього музею

показують глобальний масштаб війни. Висвітлено роль не тільки світових лідерів, а й звичайні будні громадян США, які мужньо пережили період цієї війни. У його сховищах зберігаються близько 100 000 експонатів. Серед них: військові однострої, зброя, транспортні засоби, медалі, щоденники, листи, твори мистецтва, світлини та пам'ятні подарунки ветеранів музею [8].

3. Музей авіації «Вайлдвуд» (*The Naval Air Station Wildwood Aviation Museum*), округ Кейп-Мей (штат Нью-Джерсі). На виставці у музеї представлено літак-торпедоносець «Avenger» з часів II Світової війни, на додаток до нього туристи можуть побачити гвинтокрили, що використовувалися у В'єтнамській війні. Також музей пропонує відвідувачам 26 літаків, до кабін яких можуть залізти всі бажаючі та відчути себе справжніми льотчиками. Також туристи можуть спробувати свої сили у симуляторі польоту, який дозволяє їм справдити свої навички у якості пілота літака [8].

4. Льотний музей (*The Museum of Flight*), м. Сіетл (штат Вашингтон). Цей музей є найбільшим авіаційно-космічним музеєм у світі, й при цьому ще - безкоштовним. Він був створений за часів II Світової війни. У його колекції - 175 літаків і космічних апаратів, тисячі артефактів та рідкісних фотографій, сотні експонатів та велика бібліотека. Музей пропонує туристам різноманітні екскурсії та розваги, у т.ч. 3D кінотеатр, ракетні тренувальні курси, симулятор польоту, театр історії (про видатних американських пілотів періоду II Світової війни), аудіо та звичайні екскурсії тощо [8].

5. Історичний парк «Манзанар» (*Manzanar Historic Site*), м. Індепенденс (штат Каліфорнія). Це один із «таборів для інтернованих» - американців японської національності у США під час II Світової війни, коли десятки тисяч американців японського походження, у т.ч. дорослі та діти, були розміщені у подібних таборах на заході країни. У США називали це «добровільним переселенням». Довгий час воно вважалося «маленьким брудним секретом» США, аж до тих пір, коли президент Р. Рейган підписав законопроект «Про реституцію» у 1988 р., назвавши цей захід «великою помилкою». Нині на місці колишнього табору створено історичний парк «Манзанар», де туристам пропонуються екскурсії, що знайомлять з умовами життя інтернованих та з цією подією американської військової історії взагалі [8].

6. Музей «Battleship Cove», м. Фолл Рівер (штат Массачусетс). Цей музей (у перекладі «Бухта броненосців»), володіє найбільшою у світі колекцією морських суден часів II Світової війни. Усього за один день туристи можуть випробувати себе у ролі моряка не лише на одному, а на декількох військових кораблях [9].

7. Військово-морська база підводних човнів «Нью-Лондон» (*Naval Submarine Base «New London»*), м. Гротон (штат Коннектикут). База займає площу понад 680 акрів, має 11 причалів для підводних човнів та 15 причалів для атомних підводних човнів. Доступ туристів на саму базу

обмежений, зате дозволений на підводний човен-музей. При цьому вхід та паркове місце безкоштовні. Серед співробітників музею є бувші моряки-підводники, які можуть відповісти на питання туристів щодо підводного життя та поділитися цікавими історіями з свого нелегкого фаху [10].

Протягом останнього століття на території США не проводилося жодних бойових дій, проте сама країна брала активну участь у війнах на світовій арені Новітньої доби. Насамперед, це такі війни як В'єтнамська та Корейська. У межах країни є військово-історичні туристичні пам'ятки присвячені цим подіям (табл.1). **КОРЕЙСЬКА ВІЙНА** — збройний конфлікт між Корейською Народно-Демократичною Республікою та Південною Кореєю, який тривав з 25 червня 1950 р. до 27 липня 1953 р. Цей конфлікт часів Холодної війни розглядався, як опосередкована війна між Сполученими Штатами Америки і Організацією Об'єднаних Націй, які підтримували Південну Корею, та Народно-Визвольною Армією Китаю і військово-повітряними силами Радянського Союзу, які підтримували Північну Корею. Загроза виникнення ядерної війни спонукала СРСР і США шукати вихід з цього конфлікту. Складні переговори завершилися підписанням у 1953 р. перемир'я між командуванням військ ООН, з одного боку, і представниками КНДР та китайських народних добровольців - з іншого. За повідомленням газети «Нью-Йорк Таймс» від 21 липня 1953 р. офіційно оголошені втрати США у цій війні становили 37 904 вояків загиблими, полоненими та зниклими безвісти. 27 липня 1995 р. у м. Вашингтоні був відкритий *Меморіал ветеранів Корейської війни (The Korean War Veterans Memorial)* [11]. Центральна композиція меморіалу – це 19 фігур американських солдатів, зроблених з нержавіючої сталі, що ніби повільно просуваються серед зелених хащ корейських гір. Ці 19 фігур відбиваються на гранітній стіні і таким чином кількість вояків візуально подвоюється. Число 38 символізує 38-у паралель, що поділила країну на дві діаметрально протилежні частини – комуністичну Північ і демократичний Південь, що існують і нині. На гранітній стіні – портретні зображення близько 2,5 тисяч учасників Корейської війни. Поруч із фігурами солдат – меморіальний басейн круглої форми, біля якого на гранітних блоках вибитий напис “Freedom is not for free” (Свобода - не є безкоштовною), а також вказана «ціна» свободи, тобто кількість жертв цієї війни із боку миротворчих сил ООН.

В'ЄТНАМСЬКА ВІЙНА (26 вересня 1959 – 30 квітня 1975 рр.) - війна між комуністичним Північним В'єтнамом (підтримуваним СРСР та КНР) і Південним В'єтнамом (підтримуваним США, Австралією, Новою Зеландією, Південною Кореєю тощо). Війна почалася як неоголошена терористична та диверсійна «партизанська» війна у Південному В'єтнамі. Надалі до неї офіційно на державному рівні приєдналися Північний В'єтнам, з одного боку, та США з деякими країнами – з іншого. З розвитком подій В'єтнамська війна поширилася і на сусідні країни — Лаос та Камбоджу. Американська військова підтримка Південного В'єтнаму у 1964—1975 рр. являла собою найбільший збройний конфлікт в період

після II Світової війни, що таїв у собі світову загрозу. Ця війна не користувалася підтримкою американського народу, особливо молоді, що і відбилася у спорудженні *Меморіалу ветеранів В'єтнаму (The Vietnam Veterans Memorial)* у м. Вашингтон, округ Колумбія. Рішення звести цей пам'ятник було прийняте в квітні 1979 р., рівно через 4 роки після закінчення В'єтнамської війни. Цей меморіал ще під час проектування викликав протести. Чиновники навіть відмовлялися відводити землю під це будівництво. Минув час, і сьогодні, на думку Американської асоціації архітекторів, він входить до 10 найвизначніших меморіалів США. Меморіал складається з двох стін, занурених у землю, завдовжки 75 м кожна, зведених з чорного граніту. На момент відкриття меморіалу в 1983 р. на ньому було зафіксовано 58191 прізвище. Кожен з променів стіни складається з 72 пронумерованих панелей. Завдяки цій системі легко знайти потрібне ім'я загиблого солдата або офіцера. Імена вказані за хронологією загибелі військовослужбовців, починаючи з 1959 р. Список закінчувався 15 травня 1975 р., оскільки саме цього дня загинули 18 морських піхотинців, які стали останніми жертвами В'єтнамської війни. Біля стіни нині багато записок, національних прапорців, багато хто з відвідувачів молиться. На чорно-червоному плакаті, що лежить на плитах доріжки, написано «Ми вас не забудемо!». Останні прізвища були додані до стіни 4 травня 2010 р. під час урочистої церемонії. Ці шестеро померли вже після війни через військові поранення або травми. Нині на стіні вказано 58 272 прізвища, у тому числі восьми жінок. Приблизно 1200 з них зникли безвісті.

На усіх військових меморіалах в Америці можна звернути увагу на те, з якою пошаною і теплотою ставляться американці (від маленьких діточок до їх дідухів і бабусь) до військових ветеранів. Америка пам'ятає своїх загиблих солдат та опікується їх близькими, наприклад, сім'ї загиблих у військових конфліктах повністю забезпечені, діти вчать безкоштовно тощо. У США є одне унікальне місце, у якому зібрані поховання військових та їх родин усіх періодів військової історії країни, а також людей, які зробили значний внесок в історію США, – це *Арлінгтонський національний цвинтар (The Arlington National Cemetery)* у м. Арлінгтон (штат Вірджинія). Необхідність такого меморіалу країна відчула в роки Громадянської війни. Розвиток бойової техніки призвів до небаченого кількістю жертв – понад 600 тисяч. Під час Війни за незалежність загиблих ховали на сільських цвинтарях, але для Громадянської війни з її масовими втратами вояків такий спосіб вже не підходив. У 1862 р. Конгрес США прийняв закон, що дозволяв уряду купівлю земель під поховання солдатів Півночі. 13 травня 1864 р. тут поховали першого солдата. Цей день вважається датою заснування Арлінгтонського цвинтаря. До сьогоднішнього дня тут з почестями поховано понад 400 тисяч осіб. Право на поховання на ньому мають американці, нагороджені медалями, учасники збройних конфліктів і члени їх сімей, військові у відставці, президенти, голови Верховного суду. Жалобні церемонії проходять щодня,

крім вихідних, по 27-30 церемоній в день. Могили невідомих солдатів за будь-якої погоди охороняє почесний караул. Варта змінюється влітку кожні півгодини, ритуал красивий і складний: солдат марширує, завмирає рівно на 21 секунду, виконує різкий поворот. Двадцять одна секунда нерухомості символізує двадцять один артилерійський залп, вищу військову честь. Левова частка могил - однакові маленькі надгробні плити. Але розташовані вони так, що з будь-якої точки огляду вони утворюють ідеально правильні прямі лінії. На території цвинтара знаходиться також музей - Арлінгтон-Хауз, та Меморіальний амфітеатр, збудований з білого мармуру. У дні Пам'яті і Ветеранів в останньому відбуваються урочисті церемонії за участю президента США та інших державних осіб. Поруч з Меморіальним амфітеатром розташована могила загиблого в I Світовій війні невідомого солдата. Перед нею знаходяться ще три плити. Це могили невідомих бійців часів II Світової, Корейської і В'єтнамської війн.

До військово-історичних об'єктів США відноситься і будівля Міністерства оборони - *Пентагон (The Pentagon)* у м. *Арлінгтон (штат Вірджія)*. Будівництво цієї будівлі, що одержала назву Пентагон (в перекладі з грецької - "п'ятикутник") завершено 15 січня 1943 р. Величезна споруда повинна була вміщати понад 30 000 працівників, які працювали над тим, щоб Америка перемогла у II Світовій війні. У Пентагоні більше 17 миль коридорів, і він досі залишається найбільшою офісною будівлею у світі і символом військової могутності США. Будівля Пентагону являє собою у плані рівнобічний п'ятикутник. Довжина кожної зі сторін однакова і дорівнює 281 м, а периметр будівлі досягає 1,5 км. Якщо скласти загальну довжину коридорів споруди, то вийде досить значна цифра — 28 км. Площа п'яти надземних поверхів Пентагону становить 604 тисяч кв. м. Зазначимо, що будівля не закінчується надземною частиною, висота якого дорівнює 23,5 м, - під землею розташувалися ще два поверхи. Незважаючи на те, що з часів побудови Пентагону пройшло більше півстоліття, він досі вважається найбільш ергономічною спорудою у світі: потрапити в будь-яку її точку по периметру можна всього за сім хвилин. Саму будівлю перетинають 10 коридорів, які об'єднують 5 п'ятикутників, що йдуть від центру. У Пентагоні приймаються найважливіші військові рішення США, також тут укладаються найдорожчі контракти військової промисловості США [12].

Регіональний розподіл ресурсної бази військового туризму США (XX-XXI ст.) показано в табл.2. Як видно, у США нараховується 14 об'єктів, пов'язаних з військовими подіями, де вони брали участь у XX-XXI ст., а саме – з II Світовою війною – 7, I Світовою війною – 3, з Корейською війною – 1, В'єтнамською війною – 1, інших об'єктів – 2. За штатами їхній розподіл торкається 8 штатів (включаючи Федеральний округ Колумбія), при цьому найбільше об'єктів зосереджено як раз в останньому (3) та штаті Вірджія (3), в решті штатів - по одному об'єкту. Об'єкти, що знаходяться в Федеральному окрузі Колумбія відносяться до II Світової (1), Корейської (1) та В'єтнамської (1) воєн, а ті, що у штаті Вірджія – до I

Світової війни (1) та інших об'єктів (їх 2 - це Міністерство оборони США «Пентагон» та Арлінгтонський цвинтар). По одному об'єкту, пов'язаному з I Світовою війною, мають штати Іллінойс та Міссурі (крім штату Вірджинія), по одному об'єкту, пов'язаному з II Світовою війною мають штати Луїзіана, Нью-Джерсі, Вашингтон, Каліфорнія, Массачусетс і Коннектікут.

Табл. 2.
Регіональний розподіл ресурсної бази військового туризму США (XX-XXI ст.)¹

№	Штати	Усього об'єктів	У тому числі пов'язаних з				
			I Світовою війною	II Світовою війною	Корейською війною	В'єтнамською війною	Інші об'єкти
1	Федеральний округ Колумбія, м.Вашингтон	3		1	1	1	
2	Вірджинія	3	1				2
	Іллінойс	1	1				
3	Луїзіана	1		1			
	Міссурі	1	1				
4	Нью-Джерсі	1		1			
5	Вашингтон	1		1			
6	Каліфорнія	1		1			
7	Массачусетс	1		1			
8	Коннектікут	1		1			
	РАЗОМ	14	3	7	1	1	2

¹Авторська розробка за табл.1.

Американський досвід використання військово-історичних туристичних ресурсів має важливе значення в Україні у сучасних умовах. Новий туристичний напрям - військовий (або мілітарі-) туризм останнім часом у нашій країні набирає обертів. Цей вид туризму безпосередньо стосується військової тематики в минулому і сьогодні. Як правило, основна мета будь-якого мілітарі-туриста - отримати максимум інформації про той чи інший період історії, відзначений військовими діями. До таких дій можуть бути віднесені середньовічні битви в околицях замків, таких як Бронецький, Квасівський, Мукачівський, які пережили безліч видатних битв. Інші цікаві події - закарпатські повстання XVI - XVIII ст., серед яких повстанський рух опришків, військові походи Богдана Хмельницького та Івана Мазепи, оборона та захоплення турками Кам'янця-Подільського, пам'ятники і поховання з часів I та II Світових війн, меморіал під Крутами тощо. Цікаві військові програми у межах військового туризму проводяться під Києвом, Львовом та Ужгородом (Деснянський, Яворівський, Ужгородський полігони). Можливості військового туризму в Україні за – це стрільба і водіння танка, бойових машин піхоти. В Україні офіційно відкритий другий у світі (після США) Музей Ракетних військ стратегічного призначення, а пускову шахту глибиною 30 м у Миколаївській області щорічно відвідують 6-7 тисяч осіб. Військовий туризм – це можливість відчути себе повноцінним членом екіпажа і пройти армійські навчання. Військові тури по Україні дають можливість туристам

постріляти з легендарних «Нагана», «ТТ», «Калашникова», карабіна СКС, бойової снайперської рушниці, і навіть кулемета НСВ. Льотні військово-туристичні програми в Україні вимагають серйозної фізичної і психологічної підготовки туристів. Політати на діючих військових винищувачах і штурмовиках СУ-27УБ, МіГ-29УБ, Л-39, вертольоті Мі-8 можна з аеродромів Міноборони України у Миргороді, Івано-Франківську, Умані. Військово-історичний туризм в Україні відомий історичними музеями і заповідниками, присвяченими окремим подіям історії, так як і у США. Наприклад, подорож на острів Хортиця, як вид військово-історичного туризму, дозволить туристам побачити давнє розташування та козацьке життя Запорозької Січі. Немало військово-історичних можливостей надають історичні музеї Києва, Одеси, Львова, Дніпра, Харкова тощо.

Одним з найпопулярніших в Україні мілітарі-маршрутів є лінія Арпада в Закарпатті. Це військово-оборонна система німецької армії та її союзників (Угорщини) під час Другої Світової війни, укріплена потужними інженерними спорудами, створена вздовж старого державного кордону, який простягався через весь Карпатський хребет довжиною понад 300 км. з 30 вузлами ешелонованої оборони вглиб на 100-120 км. Оборонна система отримала назву на честь князя Арпада, який у 889 році 38 об'єднав угорські племена і заснував угорську державу. Будівництво цієї системи було розпочато в 1940-му і продовжувалось до 1943 р. Велика кількість інженерних споруд Хустського напрямку знаходиться на території Національного природного парку "Синевир" у Закарпатській області. Це є численні протитанкові піраміди і загородження, мінні поля, залізобетонні і дерев'яно-земляні споруди (бункери), доти, дзоти, бліндажі, склади тощо. Між селами Синевир і Синевирська Поляна й зараз знаходиться понад сто залізобетонних бункерів, які ще добре збереглися, протитанкові піраміди, залишки окопів тощо. В НПП "Синевир" створено туристичний маршрут, який так і названо "Лінія Арпада". Тут можна більш детально ознайомитись з історією цієї оборонної системи. А на одному з об'єктів колишньої оборонної системи "Лінія Арпада" – залізобетонному бункері – зусиллями НПП "Синевир" з хвойного бруса зведено ще два поверхи та оригінальний дах. В результаті цей казковий будиночок, який служить за мотель і називається "Бункер", тепло приймає туристів на відпочинок. У вересні 2013 р. у НПП "Синевир" відбулося відкриття військово-історичного музею "Лінія Арпада", який дає змогу розширити і зміцнити туристичні та культурні взаємозв'язки між Україною та Угорщиною. Істотно, що саме на Закарпатті в с. Гукливій в 2009 р. відкрився перший в Україні, та й у всьому СНД, мілітарі-готель "ГрінГоф". Кожна з 9-ти кімнат готелю присвячена одній з 8 військових ліній, які свого часу проходили територією Закарпаття, серед яких і лінія Арпада. Вартість номера - від 250 грн зі сніданком і трансфером з вокзалу. У садибі працює ресторан закарпатської кухні. Цікаво, що військовий туризм – не новина для країн ЄС, де працює 14 асоціацій військового туризму. Те саме

стосується і США, і Китаю, який купує застарілу військову техніку і влаштовує у ній музеї. Роботу туристичного мілітарі-напрямку координує Всесвітня асоціація військового туризму, штаб-квартира якої знаходиться в Парижі.

Висновки. Проведений географічний аналіз ресурсної бази військового туризму США (XX-XXI ст.) дозволив виявити основні туристичні об'єкти, присвячені участі США у I та II Світових, Корейській та В'єтнамській війнах, а також два інших об'єкта (Міністерство оборони США «Пентагон» та Арлінгтонський цвинтар). Серед них - три пам'ятки, пов'язані з подіями I Світової війни (Національний музей і меморіал I Світової війни у м.Канзас, штат Міссурі; Музей Першої дивізії у м.Вітон, штат Іллінойс та Могила невідомого солдата I Світової війни у м.Арлінгтон, штат Вірджінія); сім пам'яток, пов'язаних з подіями II Світової війни (Меморіал II Світової війни у м.Вашингтон, Федеральний округ Колумбія; Національний музей II Світової війни у м.Новий Орлеан, штат Луїзіана; Музей авіації Вайлдвуд у м.Кейп-Мей, штат Нью-Джерсі; Льотний музей у м. Сіетл, штат Вашингтон; Історичний парк «Манзанар» у м.Індепенденс, штат Каліфорнія; Музей «Бухта броненосців» у м.Фоллз Рівер, штат Массачусетс; Військово-морська база підводних човнів «Нью-Лондон» у м.Гротон, штат Коннектикут; а також пам'ятки, пов'язані з Корейською та В'єтнамською війнами (Меморіал ветеранів Корейської війни та Меморіал ветеранів В'єтнаму у м.Вашингтон, Федеральний округ Колумбія) та інші об'єкти (будівля Міністерства оборони США «Пентагон» та Арлінгтонський національний цвинтар у м.Арлінгтон, штат Вірджінія). Регіональний аналіз ресурсної бази військового туризму США дозволив виявити особливості розподілу туристичних об'єктів, пов'язаних з військовими подіями, де брали участь США у XX-XXI ст., по штатах, зокрема, з восьми штатів, де знаходяться ці пам'ятки, найбільше об'єктів зосереджено у Федеральному окрузі Колумбія (три) та штаті Вірджінія (три), у решті штатів по- одному об'єкту. Знання цих регіональних особливостей дає можливість оптимально організувати маршрути та розподіл туристопотоків при організації військового туризму. Американський досвід військового туризму можна вважати корисним в умовах України, зокрема це відноситься до відновлення і збереження його ресурсної бази, використання у військово-патріотичному вихованні молоді тощо.

Список використаних джерел:

1. Кляп М.П. Сучасні різновиди туризму : навч. посіб. / М.П. Кляп, Ф.Ф. Шандор. – К. : Знання, 2011. – 334 с.
2. Смирнов І. Військовий туризм та його ресурсна база (на прикладі США)/ І.Смирнов, В.Бурніс // Матеріали XXXV Всеукр.наук.-практ.інтернет-конф. «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми і перспективи розвитку»: Зб.наук.праць – Переяслав-Хмельницький, 2017. – Вип.35.- С. 137-142.
3. Смирнов І. Ресурсна база військового туризму США (XX-XXI ст.) / І.Смирнов, В.Бурніс // Матеріали XXVIII Міжн. наук.-практ. інтернет-конф. «Тенденції та

- перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»: Зб.наук.пр. – Переяслав-Хмельницький, 2017. – Вип.28. – С.16-23.
4. Смирнов І.Г. Ресурсна база військового туризму у США / І. Смирнов, В.Бурніс // Туристичний бізнес: Світові тенденції та національні пріоритети. Матеріали VIII міжн.наук.-практ.конф. – Х.: ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2017. – С.198-200.
 5. The National WWI Museum and Memorial. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://www.theworldwar.org/>
 6. First Division Museum at Cantigny. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.firstdivisionmuseum.org/>
 7. National Park Service. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://www.nps.gov/index.htm>
 8. The National WWII Museum. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.nationalww2museum.org/index.html>
 9. 10 Fascinating US Military Attractions On US Route 6. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.huffingtonpost.com/malerie-yolencohen/army-navy-airforce-marine_b_1836737.html
 10. 10 Best Military Base Tours in the U.S.. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.grandparents.com/food-and-leisure/travel/us-military-bases>
 11. Всесвітня історія: dtv-Atlas: Довідник: Пер. з 38-го (т. 1), 39-го (т. 2) нім. вид. / Худож.: Гаральд і Рут Букор, Вернер Вільдермут; Наук. ред. пер.: О.Ф. Іванов. – К.: Знання-Прес, 2007. – 664 с. : іл.
 12. Мілітарі-туризм: у чому феномен популярності? [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://olympica.com.ua/410509-militari-turizm-u-chomu-fenomen-populyarnosti.html>

References:

1. Klyar M.P. Suchasni rіznovidi turizmu : navch. posib. / M.P. Klyar, F.F. Shandor. – K. : Znannya, 2011. – 334 s.
2. Smirnov I. Vіyskoviy turizm ta yogo resursna baza (na prikladі SShA)/ I.Smirnov, V.BurnIs // Materіali HHV Vseukr.nauk.-prakt.Internet-konf. «Vіtchiznyana nauka na zlamі epoch: problemi і perspektivi rozvitku»: Zb.nauk.prats – Pereyaslav-Hmelniyskiy, 2017. – Vip.35.- S. 137-142.
3. Smirnov I. Resursna baza vіyskovogo turizmu SShA (HH-HHI st.) / I.Smirnov, V.BurnIs // Materіali HHVIII MІzhn. nauk.-prakt. Internet-konf. «Tendentsiyi ta perspektivi rozvitku nauki і osvіti v umovah globalizatsiyi»: Zb.nauk.pr. – Pereyaslav-Hmelniyskiy, 2017. – Vip.28. – S.16-23.
4. Smirnov I.G. Resursna baza vіyskovogo turizmu u SShA / I. Smirnov, V.BurnIs // Turistichniy bіznes: Svіtovі tendentsiyi ta natsionalni prіoriteti. Materіali VIII mІzhn.nauk.-prakt.konf. – H.: HNU Imenі V.N.Karazіna, 2017. – S.198-200.
5. The National WWI Museum and Memorial. [Elektronniy resurs] / Rezhim dostupu: <https://www.theworldwar.org/>
6. First Division Museum at Cantigny. [Elektronniy resurs] / Rezhim dostupu: <http://www.firstdivisionmuseum.org/>
7. National Park Service. [Elektronniy resurs] / Rezhim dostupu: <https://www.nps.gov/index.htm>
8. The National WWII Museum. [Elektronniy resurs] / Rezhim dostupu: <http://www.nationalww2museum.org/index.html>
9. 10 Fascinating US Military Attractions On US Route 6. [Elektronniy resurs] / Rezhim dostupu: http://www.huffingtonpost.com/malerie-yolencohen/army-navy-airforce-marine_b_1836737.html
10. 10 Best Military Base Tours in the U.S.. [Elektronniy resurs] / Rezhim dostupu: <http://www.grandparents.com/food-and-leisure/travel/us-military-bases>
11. Vsesvіtnya Istorіya: dtv-Atlas: Dovіdnik: Per. z 38-go (t. 1), 39-go (t. 2) nIm. vid. / Hudozh.: Garald і Rut Bukor, Verner Vildermut; Nauk. red. per.: O.F. Ivanov. – K.: Znannya-Prs, 2007. – 664 s. : Il.
12. MІlitarі-turizm: u chomu fenomen populyarnostі? [Elektronniy resurs] / Rezhim dostupu: <http://olympica.com.ua/410509-militari-turizm-u-chomu-fenomen-populyarnosti.html>